

VERNAKÜLER MİMARLIK BAĞLAMINDA BİR TEKTONİK/ ATEKTONİK KURGU OLARAK ARI EVİ: DEREKÖY-KUMLUCA ÖRNEKLERİ

BEE HOUSE AS A TECTONIC/ATECTONIC CONFIGURATION IN THE CONTEXT OF VERNACULAR ARCHITECTURE: DEREKÖY-KUMLUCA EXAMPLES

Nisa YILMAZ ERKOVAN*

Lale ÖZGENEL**

Öz

Vernaküler mimarlık, genellikle yerel ve kırsal bağlamlarda bulunan köy, mahalle, ilçe gibi farklı yerleşim ölçeklerinde, geleneksel yapım yöntemleriyle inşa edilen konut yapılarıyla birlikte, ambar ve sundurma gibi barınma dışı yapılara da referans verir. Bu anlamda, geleneksel toplumların kültür ve yaşayışlarını mekânsal ve çevresel olarak ifade eder. Bu tür çevrelerin bileşeni olan, gündelik yaşamda sıklıkla kullanılan ve benzer geleneksel yöntemlerle inşa edilen hayvanlara ait yapılar da vernaküler mimarlığın bir parçasıdır. İçinde barındırdıkları arı kovanlarını yabancı hayvanlar ve hırsızlardan korumak amacıyla, buldukları bağlamın yerel özelliklerine ve malzeme olanaklarına göre inşa edilen arı evleri, bu tür yapılardan olup kırsal mimarlık örneklerindedir. Daha çok Akdeniz Havzası ve Toroslar'da örneklerine rastlanan, taş ve ahşap gibi yerel malzemelerle inşa edilen bu yapılar, gövde, üst örtü biçimi ve tasarımı açısından farklılık gösterir. Arı evlerinin tipolojik çeşitliliği, bu yapıları kavramsal açıdan anlamaya, yorumlamaya ve anlamlandırmaya olanak tanır. Kullanımı giderek azalan ve yerini modern tekniklere ve malzemelere bırakan geleneksel yaklaşımla inşa edilen arı evlerinin belgelenmesi ve tartışılması, kırsal yapılı çevrenin ve yapı yapma tekniklerinin korunması ve anlaşılması açısından önemlidir. Antalya'nın Kumluca ilçesindeki Dereköy Mahallesi'nde tespit edilen bir grup arı evi bu anlamda incelenmiş ve kırsal yapı örnekleri olarak belgelenmiştir. Akdeniz Havzası'nda yazarlar tarafından daha önce tespit edilen arı evlerinden farklı bir tipoloji sunan Dereköy'deki altı adet arı evi, "Ahşap Gövdeli Moloz Taş Dolgulu Arı Evi" olarak sınıflandırılmıştır. Bu örneklem grubu, bağlam, malzeme, malzemenin bir araya geliş kurgusu, yapım yöntemi ve işlev gibi temalar çerçevesinde irdelenmiştir. Tipolojik olarak belgelenen arı evlerinin, bağlamlarına uyumlanma ve bağlamdan anlam kazanma biçimleri ile yapısal nitelikleri tektonik/atektonik, strüktür ve konstrüksiyon kavramları üzerinden yorumlanmıştır. Çalışma hem tespit edilmiş arı evlerinin belgelemesini kavramsal bir çerçeve içinde yapmayı, hem de Antalya'nın kırsal havzasında tespit edilen arı evleri hakkında daha önce yapılan çalışmalarda ortaya konan tipoloji, literatür ve tartışmaları geliştirmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Vernaküler Mimari, Arı Evi, Tektonik, Atektionik, Dereköy-Kumluca

* Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fak., Mimarlık Bölümü.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7473-7131> ♦ E-mail: nisa.erkovan@alanya.edu.tr

** Prof. Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0016-7225> ♦ E-mail: olale@metu.edu.tr

ABSTRACT

Vernacular architecture generally refers to residential buildings and structures with non-residential uses, such as warehouses and barracks, built with traditional construction methods in local and rural contexts at different settlement scales such as neighborhoods, villages and districts. In this sense, it is an inclusive concept and expresses the living practices and architectural culture of traditional societies in both spatial and environmental terms. Animal structures, which are constructed with similar traditional methods are also examples of vernacular architecture. Among the typological structures built for the use of animals, there are those that stand out with their construction system, such as the bee house. Bee houses are built in rural contexts to house beehives and protect them from wild animals, thieves and extreme climatic conditions. They are built according to the local characteristics and material possibilities of the context in which they are located and are among the original typologies of rural architecture. There are examples of bee houses in various regions of Turkey, especially in the Mediterranean Basin and the Taurus Mountains, where different types are found. They are built with local materials such as stone and wood, and differ in terms of the structural design and form of the body, and the superstructure rising above the body. The typological diversity of bee houses holds the potential to conceptually understand, interpret and make sense of their structural logic and contextual identity. Based on this, the authors conducted a series of field studies in previous seasons to document and classify bee houses found in the Mediterranean Region and identified three main typological categories with subgroups: “Bee House with Wooden Platform on a Body of Rubble Stone and Wooden Beams”, “Bee House with Wooden Platform Fixed to an Existing Tree Trunk”, “Bee House without a Body and Surrounded by a Perimeter Wall”. In a recent field study, six bee houses are identified in the Dereköy village located in the Kumluca district of Antalya. The group presents a typology different from the bee houses previously identified by the authors in the Mediterranean Basin, and is classified as “Bee House with a Wooden Body and Rubble Stone Fill”. In the first part of this article, a brief introduction of the previously identified bee house typologies is made, and as a fourth typology, Dereköy examples are examined in terms of context, material, material assemblage, construction method and function. In the second part, this documentation is used to interpret the construction logic and architectural idea of the bee houses through concepts of tectonics/atectonics, structure and construction. It is also highlighted that the documentation and discussion of bee houses built with the traditional approach, whose use is gradually decreasing and being replaced by modern techniques and materials, has become a pressing issue in terms of their preservation and sustainability in the rural built environment and vernacular architecture. In this sense, an important aim of the study is to develop the typology, literature and discussions put forward in the previous studies on bee houses identified in the rural areas of Antalya.

Keywords: *Vernacular Architecture, Bee House, Tectonic, Atectonic, Dereköy-Kumluca.*

Giriş

Toplumların üstün özellik taşımayan bireyleri tarafından gerçekleştirilen barınma yapılarının büyük bir bölümü, “Vernaküler Mimari” olarak tanımlanır¹. Bir başka deyişle, vernaküler mimari, bir toplumun sahibi olduğu kültürün, doğrudan doğruya ve bilinçsizce belirli ihtiyaçlar çerçevesinde maddeye dönüşmesi, toplumun, mimara veya başka uzmana ihtiyaç duymadan kendisi için uygun mekân ve çevreyi meydana getirmesi olarak da tanımlanabilir². Vernaküler mimarlık, bu anlamda, sıradan insanların, doğanın sınırlamaları içinde yaşamlarını çevreye uyumlandırarak geliştirdiği yapı kültürü³ ve mimari çözümlerin nesiller boyunca aktarıldığı, zaman içinde az değişen veya gelişen, nihayetinde koşulların ve kullanımın deneyimine dayalı yapısal yanıtlardır⁴. Bu mimarlık yapı ölçeğinde bir çözüm, yerleşim ölçeğinde ise yapı tipinin kendi türlerini oluşturur. Bu çözümler sürekli yineleme ve yayılma yolu ile değişmez, nesillerden aktarılan gelenekler olarak kabul görür; geleneklerin kendi yaptırım güçleri vardır ve devamlılıkları için herhangi bir baskıya gerek yoktur. Vernaküler üretimlerin geçerliliklerini yitirmesi ancak toplum yapısının önemli bir değişime uğraması ile gerçekleşir. Bu anlamda, geleneksel toplumlardaki üretim süreçlerinin de geleneksel olması üretimleri değerli kılar. Üretim sürecinin gelenekselliği yanında devamlılık/süreklilik, tekrar ve geçmişin kabulü, bilinegelene bağımlılık ve değişime direnç de vernaküler bağlamın kimlik ve aidiyet özelliklerini tanımlar⁵. Vernaküler mimarlık, dolayısıyla, belirli bir tarihsel ana ait değildir ve ne bireylerin ne de bir toplumun eseridir; kültürün tarihsel evrimi sırasında bir bütün olarak toplum tarafından yavaş yavaş formüle edilir ve eklenerek çoğalır⁶.

Vernaküler bir bağlamda, yer’in kimliğinde belirleyici olan kullanıcı ihtiyacı, işlevsel yapı ve doğa koşulları arakesitinde üretilen çözümlerin niteliği ve birlikteliğidir; sınırlı sayıda malzemeyle çalışan yapı ustalarının yapı yapma sürecinde ürettiği çözümler toplum tarafından kolayca kabul edilir, bu çözümler yerini kimliğini belirler, bu kimlik neredeyse hiç değişmeden kalır⁷. Vernaküler mimarlıkta kimlik, yapıyı oluşturan yapı elemanlarının bir araya gelişi, yani strüktür, bir araya gelişte karar verilen malzeme ile

1 Sezgin, 1984, 44. “Vernaküler” kelimesi Latince “*vernaculus*” kelimesinden gelir ve “yerel” anlamında kullanılır. Bu anlamda, “yerel yapı bilimi” vernaküler mimarlığı ifade eden uygun bir tanım olarak kullanılır. “Yerel” ifadesi genellikle bir halkın diline veya lehçesine atfı yapar, ama mimarlıkta niteliksel bir statü ifade eder (Oliver, 2006, 4). Vernaküler Mimari yerine literatürde “Kırsal Mimari”, “İndigene Mimari,” “Spontane Mimari,” “Halk Mimarisi,” “İlkel Mimari,” “Mimarsız Mimari,” “Yöre Mimarisi,” “Halk Yapıları,” “Anonim Mimari,” “Egzotik Mimari” gibi birçok tanımlama da kullanılmıştır, bkz., Aysan, 1979; Sezgin, 1984; Aran, 2000; Bektaş, 2001; Eyüce, 2005.

2 Sezgin, 1984, 44.

3 Aran, 2000, 14.

4 Oliver, 2006, 5.

5 Eyüce, 2005, 5.

6 Petruccioli, 2016, 5.

7 Aran, 200, 31.

yapının oluşturulma biçimi, yani konstrüksiyon ve sonuç ürün olarak ortaya çıkan tektonik ile ilişkilidir. Bu ilişki doğrultusunda bir yörenin kendine özgü mimari biçimlenme dili ve kimlik unsuru olarak tanımlanan vernaküler mimari, gelenekleri esas alan ve sosyal ilişkilerle işlerlik kazanan yaşam çevrelerindeki mimari üretimlerin oluşum süreçlerine yerin/yörenin etkileri ve özellikleri üzerinden yaklaşan çalışmalarda kullanılagelen bir kavram ve bağlam olmuştur⁸. Vernaküler mimarlık araştırmaları ve çalışmaları sıklıkla konuta odaklanmış, geleneksel yaşam çevrelerinde üretilen konutlar, malzeme, taşıyıcı sistem, plan kurguları ve mekânsal özellikleri açısından ele alınmış, bu anlamda hem coğrafya ve yer'e özgü tipolojiler hem de plan ve mekân oluşumlarına göre tipolojiler önerilmiştir. Gerek vernaküler bağlamların yerleşim dokuları gerekse bu bağlamlardaki konutların mimarisi hakkında zengin bir külliyat oluşmuştur. Buna karşılık, hayvanların kullanımına ait yapılar, vernaküler yapı yapma kültürü içinde oldukça az çalışılmıştır.

Kırsal peyzajın ve vernaküler kültürün yapısal parçası olan hayvan yapıları arasında tipolojik bir yapı türü "arı evi" dir. Arı kovanlarını hırsız, yabani hayvan ve iklim koşulları gibi olumsuzluklardan korumak amacıyla inşa edilen arı evi bulunduğu yer'in coğrafi özellikleri ve mevcut yapı malzemeleri gibi bağlamsal sınırlar içinde üretilen, vernaküler bir mimari tipolojidir. Yer'e ve çevreye özgü bir yapı olan arı evi yer'in yaşam ve yapım kültürünü aktarır; bu anlamda, ayrıca, arıcılık kültürünün önemli bir unsurunu temsil eder⁹. Zaman içinde kendi yapı kültürünü ve strüktürel kimliğini oluşturmuş bu yapı türü vernaküler mimarlık literatüründe kısıtlı bir şekilde yer alır¹⁰.

Bu çalışma, vernaküler mimarlık içinde bir tipoloji oluşturan arı evlerinin yapısal kimliğine ve yer aidiyetine dair bir okuma sunmaktadır. Bu okuma, salt tipolojik bir yaklaşımla sınırlı kalmayıp, arı evlerinin yapım kültürüne, "tekttonik", "atekttonik", "strüktür" ve "konstrüksiyon" kavramları üzerinden kuramsal bir bakış açısı getirmektedir. Tartışmanın kuramsal çerçevesi, seçilen örneklem alanındaki arı evleri kapsamında somutlaştırılmaktadır.

Kırsal Bir Yapı Kültürü Olarak Arı Evleri

Arı evlerinin tipolojik olarak en iyi belgelenmiş olduğu bölgelerden Akdeniz'de bu vernaküler yapının farklı uygulamalarının halen kullanımda olduğu pek çok yöre

8 Eyüce, 2005, 3.

9 Türkiye'nin farklı bölgelerinde yayılım alanı olan arı evlerinin yoğunlaştığı bölgelerden biri Akdeniz Havzası ve Toros Dağlarıdır. Arı evleri, farklı coğrafya ve kültürlerde farklı isimlerle anılır. Örneğin, Akdeniz Bölgesi'nde "arı sereni", Artvin civarında "petek hanı", Konya Bölgesi'nde "hanay", Anamur Bölgesi'nde "kovanlık" veya "arı çardağı" olarak adlandırılır, bkz., Ceylan 2012, 151-168.

10 Geçmişten bugüne arı ve arı ürünleri insanlık için çok önemli olmuş, üretilmesi ve korunması için farklı yöntemler kullanılmıştır. Çözüm örnekleri için bkz., Krickl, 1892; Kjeldsen-Zahle, 1975; Rudofsky, 1977; Harrison-Young, 2001; Günay, 2008; Tanal, 2010; Tanal, 2011; Ceylan, 2012; Uysal-Arat, 2012; Uysal-Arat, 2014; Bulut, 2015; Bulut, 2016a ve 2016b. Bir kırsal yapı örneği olarak ve tipolojik çalışmalar için bkz., Erkovan, 2018; Erkovan ve Özgenel, 2022a ve Erkovan ve Özgenel, 2022b; Erkovan ve Özgenel, 2023.

bulunur. Bölgede yapılan saha çalışmaları çerçevesinde yapılan sınıflamada, mimari tasarım ve yapım tekniğine göre farklılaşan üç ana tip belirlenmiştir: “ahşap hatıllı yığma taş (moloz) gövdeli ve ahşap platformlu arı evi”, “mevcut ağaç gövdesine çakılmış ahşap platformlu arı evi” ve “gövdesiz, çevre duvarlı arı evi”¹¹.

Ahşap Hatıllı Yığma Taş (Moloz Taş) Gövdeli ve Ahşap Platformlu Arı Evi

Ahşap hatıllı moloz taş gövdeli ve ahşap platformlu arı evleri, gövde strüktürü bakımından farklılık gösteren alt tipler barındırır. Arslantaş ve Dereköy’de bulunan arı evlerinde, yaklaşık kare formulu olan moloz taş gövde, belirli aralıklarla gövdeden taşırılan ahşap hatıllarla desteklenmiş ve strüktürel sağlamlığı arttırmak için gövde yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır¹². Konya’daki Bolay ve Antalya’daki Elmalı ve Korkuteli örneklerinde gövde benzer biçimde inşa edilmiş gövdede bir açıklık bırakılarak içeriden kovanların bulunduğu platforma geçiş sağlanmıştır¹³. Alanya örneklerinde ahşap hatlı ve dikmeler birbirine ahşap/metal çivi ile tutturulmuş ve araları harçsız moloz taş dolgu ile doldurularak gövde yükseltilmiştir¹⁴. Gazipaşa arı evlerinde ise ahşap bir çerçeve strüktür oluşturularak içerisi harçsız moloz taşla doldurulmuştur¹⁵. Tüm örneklerde az da olsa farklılaşan moloz gövde yükseltildikten sonra, gövdeden yaklaşık 1,5-2 m dışarı taşan bir saçak oluşturan düz bir ahşap platform inşa edilmiş, kara kovanlar bu platformun üzerine yerleştirilmiştir. Kovanların üzerinin kapatılması da bölgeden bölgeye farklılaşan bir uygulamadır. Konya’daki Dereköy ve Antalya’daki Alanya, Gazipaşa, Elmalı ve Korkuteli’nde tespit edilen arı evlerinde, kovanlar semerdam biçimli bir form oluşturacak şekilde üst üste dizilmiş, üzerleri ardıc kabuğu ile örtülmüş, araları gübre ve saman karışımı bir harçla sıvanmıştır. Konya Arslantaş’ta kovanların üzeri ve araları çamurla sıvanmış, üzerleri tonoz çatı şeklinde sac bir kabukla örtülmüştür. Konya’daki Bolay arı evlerinde ise kovanlar dizildikten sonra üstleri ve araları diğer yörelerle benzer biçimde çamurla sıvanmış, platform sınırlarında arka ve yan cepheler ahşap çatki duvarlar ile 1.5 m yükseltilmiş ve bunun üzeri sac malzemenen yapılmış bir beşik çatıyla kapatılarak üç yanı kapalı, önü açık bir mekân oluşturulmuştur (Fot. 1).

Mevcut Ağaç Gövdesine Çakılmış Ahşap Platformlu Arı Evi (Kovanlık)

Bu tip arı evlerinin yapımında mevcut yüksek bir ağaç gövdesi kullanılmıştır. Moloz taş gövdeli örneklerdekine benzer şekilde, ağacın gövdesine yerden yaklaşık 6-8 m yükseklikte ahşap bir platform çatılmış, kovanlar bu platformun üzerine semerdam biçimli olacak şekilde üst üste dizilmiştir. Kovanların üzeri ve araları da, benzer şekilde, gübre ve saman karışımı ile sıvanmış ve ağaç kabuğu ile örtülerek koruma altına alınmıştır (Fot. 2).

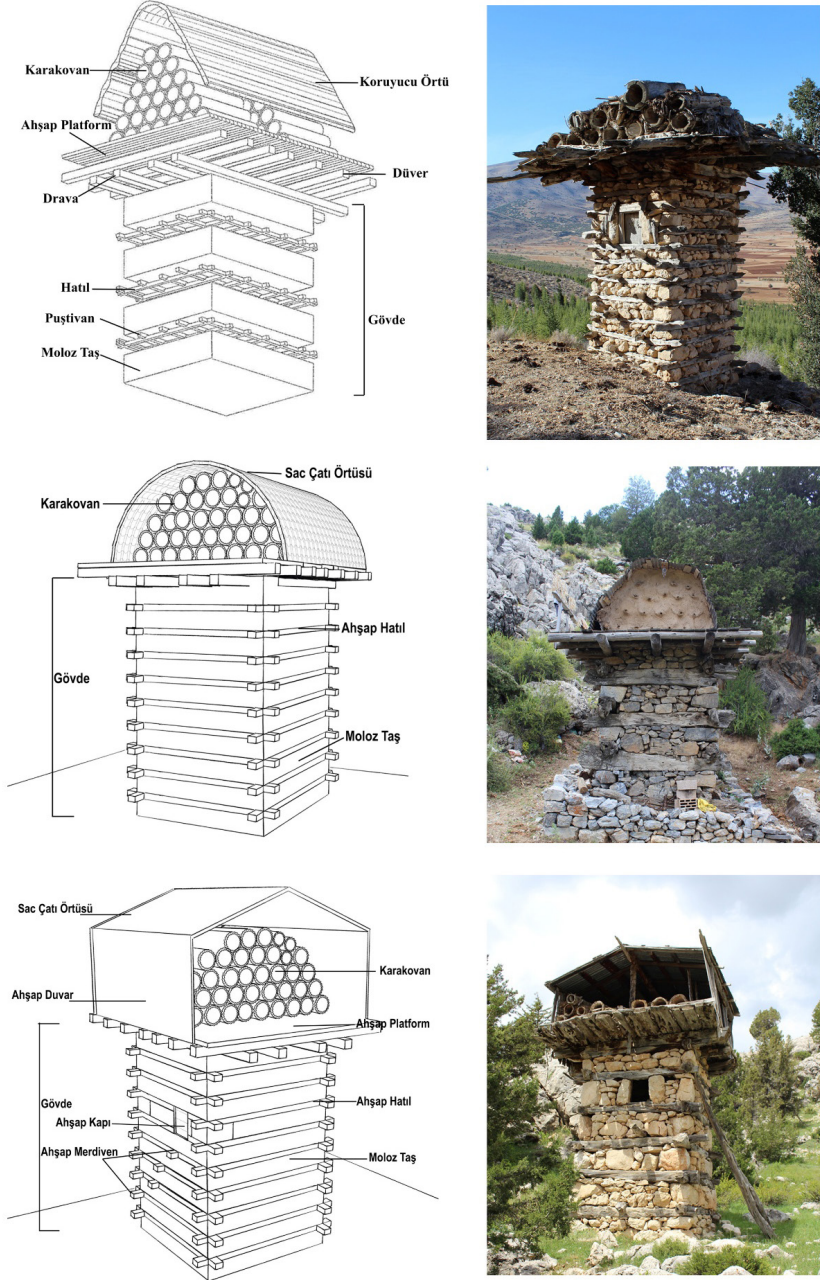
11 Sınıflama ve ana tiplerin belirlendiği çalışma için bkz., Erkovan, 2019; Erkovan ve Özgenel, 2022a, Erkovan ve Özgenel, 2022b, Erkovan ve Özgenel, 2023.

12 Erkovan ve Özgenel, 2022a.

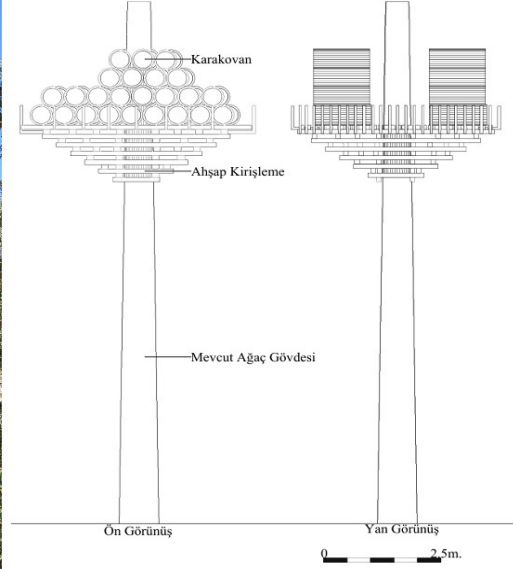
13 Erkovan ve Özgenel, 2022b.

14 Erkovan ve Özgenel, 2022a.

15 Erkovan, 2019.

Fot. 1: Ahşap hatıllı yığma taş (moloz taş) gövdeli ve ahşap platformlu arı evi örnekleri ve perspektif görünüşler. Korkuteli - İmcecik Köyü, Bozkır - Arslantaş Yaylası, Konya - Bolay.

Fot. 2: Mevcut ağaç gövdesine çakılmış ahşap platformlu arı evi ve görünüşleri. Anamur - Toptaş Mevkii

Gövdesiz, Çevre Duvarlı Arı Evi

Gövdesiz, çevre duvarlı arı evinin ortaya çıkmasında yabani hayvanların giderek azalması önemli bir etken olmuştur. Kovanları yabani hayvanlardan korumak amacıyla yükseğe yerleştirme ihtiyacı azaldığı için kovanlar toprak seviyesine daha yakın yapılar içinde korumaya alınmıştır. Yüksek gövde yerini alçak, çoğu zaman subasman seviyesinde taştan yapılan bir platform gövdeye bırakmıştır. Kovanlar bu platformun üzerine dizilmiş, üzerleri kapatılmış, etraflarına kuru duvar tekniği ile inşa edilen koruma amaçlı bir çevre duvarı inşa edilmiştir (Fot. 3).

Fot. 3: Gövdesiz, çevre duvarlı arı evi örnekleri, Konya Bozkır, Arslantaş.

Kumluca - Dereköy Arı Evleri

Coğrafi Bağlam ve Yerleşim Özellikleri

Araştırma alanı olan Dereköy¹⁶, Antalya'nın Kumluca İlçesi'nin kuzeyinde yer alan, deniz seviyesinden 1310 m yükseklikte, etekte ve dağınık konumlanmış, kış aylarında kar yağışının görüldüğü bir orman içi köy yerleşmesidir. Dereköy yerleşmesi, ilçenin doğu, batı ve kuzeyindeki dağların arasında daralıp genişleyen Alakır Çayı'nın geçtiği Alakır Vadisi'nde kurulmuş yerleşmelerden biridir. Dereköy'ün güneyinden başlayan, köyün içinden geçen ve köydeki tarımsal üretim için de kullanılmakta olan Alakır Çayı kuzey-güney doğrultusunda Akdeniz'e dökülmektedir. Halk arasında ve eski tapularda Dereköy'e kadar uzanan Dereli içi köylerine "Gardıç Köyleri", Alakır Vadisi'nin aşağısındaki köylere de "İğdir Köyleri" denilmektedir. Eski tapularda bu köylerin hepsine birden "İğdirma Gardıç" köyleri yani İğdir ve Gardıç köyleri denir. Dereköyün de dahil olduğu bu köylerin tamamı Alakır vadisinde kurulmuş köylerdir. Günümüzde Alakır Vadisi'nin üst kesimleri yazın göç edilen bir yayla alanı olarak kullanılmaktadır¹⁷. Korkuteli ve Kumlucalı'ların kullandığı, Beydağı Yaylası adı verilen 2030 m rakımdaki bu yayla sulak, bol ot ve çayırlla kaplı olduğu için otlakları hayvancılık için önemlidir. Bu nedenle yayla daha çok hayvancılık yapmak için tercih edilmektedir¹⁸. Özellikle hayvancılık yapan göçebeler, yazı Beydağı Yaylası ve Söğütçuması Yaylası gibi yüksek yaylalarda, güzü Kuzca ve çevresinde, kışı da bugünkü Kumluca sınırları içindeki bölgede, İğdirmigardıç veya kısaca halk dilinde Gardıç olarak bilinen yörede geçirirler.

Dereköy'deki ilk yerleşim İlçe merkezinin 5 km kadar doğusunda, tepelerin eteklerinde, "Sarıkavak" adıyla 1830'lu yıllarda kurulmuştur; bugünkü İlçe merkezi o dönemde tamamen fundalık ve bataklık bir alandır¹⁹. Kumluca merkezine 60 km uzaklıkta bulunan Dereköy kırsal bir mahalle niteliğindedir. Engebeli coğrafyası ve yüksek konumu nedeniyle düzenli gelişmiş bir yerleşim değildir ve birbirinden uzak konumlanmış yapılardan oluşmaktadır (Şek. 4). Genellikle tek ya da iki katlı yapılardan oluşan yerleşimde daha önce yapı malzemesi olarak taş, ahşap ve kerpiç tercih edilmiş ise de günümüzde yeni yapılan onarımlar ve yapılarda beton, tuğla gibi malzemeler tercih edilmektedir. Eski yapıların üst örtüleri kiremit veya ahşap kaplı, ya da düz toprak damlıdır ancak yeni yapılan tadilatlarda sac da çatı malzemesi olarak kullanılmıştır. Köydeki eski konutlar genellikle 45-50 m² büyüklüğünde, 1 veya 2 odalıdır. Bazıları 2 katlı olup alt katları ahır veya depo olarak kullanılmaktadır. Yerleşimde ayrıca tarımsal üretimlerin mekânsal karşılığı olan, sedir ağacından yapılmış ahşap tahıl ambarları da vardır. Halk

16 Dereköy Antalya ili Kumluca İlçesine bağlı bir köy iken 30 Mart 2014 tarihinde Büyükşehir Yasasında yapılan değişiklik ile Antalya İli Kumluca ilçesine bağlı bir mahalle olmuştur. Dereköy varlığını uzunca bir süre köy olarak devam ettirdiği ve 'yer' in belleğinde köy olarak anıldığı için metinde Dereköy'den "köy" olarak bahsedilmektedir.

17 Ayaz, 2010, 53.

18 Sarı, 2012b, 387.

19 Sarı, 2012a, 392.

geçimini başta hayvancılık olmak üzere tarım ve ormancılıkla sağlamaktadır²⁰. Cami, köy konağı, çeşme, çardak ve köy kahvesi köydeki diğer kırsal mimari yapılarıdır ve Dereköy'ün köy merkezinde bulunmaktadır (Fot. 5).

1950'lerde 717 sakini olan yerleşimin nüfusu, zorlayıcı bir coğrafyada ve engebeli bir alanda kurulmuş olması ve ilçe merkezine uzaklık gibi olumsuz etkenler nedeniyle 2023 yılında 200'e kadar düşmüştür²¹. Nüfusun azalması, yapı yapma pratiklerinin kendi bağlamında üretildiği kırsal yerleşimlerin değişmesine, dönüşmesine ve hatta yok olmasına sebep olan önemli bir etkidir. Benzer şekilde, vernaküler yapı kültürü de değişime uğramakta, kimi zaman üretimi sonlanmaktadır. Örneğin, yöredeki önemli hayvancılık faaliyetlerinden olan arıcılık önceleri çoğunlukla eski tip kara kovanlarla yapılırken, günümüzde bal üretimi büyük oranda fenni kovanlarla yapılmaktadır²². Yöredeki kırsal peyzajın hızla değişen kimliğine karşın, Alakır Vadisi genelinde ve Dereköy

Şek. 4: Kumluca ve Araştırma Bölgesi (Bk. [Harita Genel Müdürlüğü](#))

Fot. 5: Köyde bulunan cami, çeşme, köy konağı ve çardak.

20 Köyde tahıl, hububat, fasulye, nohut yetiştirilmekte, her yıl temmuz ayında kuru fasulye şenliği düzenlenmektedir.

21 Bu veriler TÜİK internet sayfasından alınmıştır. (Bk. [TÜİK, 2024](#))

22 *Fenni Kovan*: Modern kovan olarak da adlandırılan prizma şeklinde ahşap veya plastik arı kovanıdır. 1964 yılında Kumluca İlçesi'nde eski usul kovan (*kara kovan*) sayısı 850, fenni kovan sayısı 300 olarak tespit edilmiştir. Fenni kovanlardan yılda yaklaşık 30-45 kg bal alınırken, kara kovanlardan 10-15 kg bal alındığı belirtilmiştir (Yeşiloğlu, 1966, 39). 2012'de ilçedeki fenni kovan sayısı 3405, üretici sayısı 57 olarak tespit edilmiştir (Dünden Bugüne Antalya, 2012, 408).

özelinde izlenen vernaküler yapı kültürü içinde hâlâ varlığını sürdüren hayvan kullanımına ait yapılar arasında arı evleri, geleneksel yaklaşımla inşa edilmiş, yer'ine özgü ve özgün bir yapı grubu oluşturmaktadır.

Dereköy Arı Evleri

Kumluca Dereköy'de tespit edilen arı evleri tasarım, malzeme ve yapım tekniği açısından, daha önce Antalya İli sınırları içinde incelenmiş örneklerden farklı bir tipoloji sunmaktadır. Çalışma kapsamında köy merkezinden yaklaşık 3 km uzaklıktaki küçük bir vadide, birbirlerine yakın konumlandırılmış 6 adet arı evi incelenmiştir (Fot. 6-7) ²³.

Fot. 6: Dereköy arı evlerinin dağılım gösterdiği vadi, Kumluca, Antalya.

Arı evlerinin kareye yakın planda oluşturulmuş ahşap gövdeleri vardır. Gövdeler, yüksekliği yaklaşık 50-100 cm arasında değişen, subasman olarak adlandırdığımız yığma taş bazalar üzerine yerleştirilmiştir. Bazaları oluşturmak için bazı örneklerde anakayadan da faydalanılmıştır. Çivi kullanılmadan inşa edilen ahşap gövdelerin iskeleti, kalınlığı 5-6 cm, yüksekliği ise 23-25 cm arasında değişen ahşap elemanlardan oluşmaktadır. Ahşap elemanlar tüm cephelerde üst üste yerleştirilmiş, köşelerde birbirine geçirilerek, dış doğru yaklaşık 25-30 cm taşkın bir gövde oluşturmuştur (Fot. 8, Çizim 9). Harçsız, yığma taş bir subasman baza üzerine oturtulmuş ahşap gövdenin içi moloz taşla doldurulmuştur. Gövdenin etrafı ahşap elemanlardan oluşan ve ahşap perde olarak anılan yüzeylerle kaplanmıştır. Gövde içerisindeki harçsız moloz taş dolgunun stabilitesini sağlamak için gövde içerisinde belli aralıklarla kirişler geçirilmiş ve bu kirişler gövdenin dört cephesini oluşturan ahşap perdelerden dışarı taşırılmıştır ²⁴. Gövdelerin üzerine, gövdeden dışarıya yaklaşık 1-2 m taşarak saçak yapan ahşap platformlar inşa edilmiştir. Platformlar,

23 Araştırma bölgesinde tespit edilen mevcut arı evlerinin yanında fenni kovanların da dizildiği görülmüştür. Bu anlamda, yörede her iki arıcılık yönteminin de devam ettiği tespit edilmiştir.

24 Tespit edilen altı arı evinin gövde ölçüleri 151x153 cm, 190x190 cm, 150x160 cm ve 170x175 cm gibi kareye yakındır.

yaklaşık 30x30 cm boyutlarında kirişlerin (*düver*) her iki yöne dizilmesiyle oluşturulmuştur. Bu platformların üzerine, 130 cm uzunluğunda ve 28-30 cm çapında kara kovanlar yan yana ve üst üste gelecek biçimde dizilmiştir. Kovan diziliminin orta kısmında çalışma boşluğu bırakılmıştır. Kovanların araları ağaç kabuğu ile kapatılmış, toprak ve gübre karışımı bir harç ile sıvanmıştır. Bu şekilde kovanların, kışın bir başka yere taşınmadan, soğuk hava şartlarından korunması sağlanmıştır. Platformların üzeri ahşap çatıklı beşik çatı biçiminde ve üçgen bir alınlık oluşturacak şekilde kapatılmıştır. Platformlar ve beşik çatıların arasında oluşan, kara kovanların dizili olduğu mekâna girilebilmek için çatıların eğimli olan tarafında da bir açıklık bırakılmıştır. Akdeniz Bölgesi'nde daha önce incelenmiş ve yukarıda anlatılan üç ana tip arı evinden farklı bir tipoloji sunan Dereköy örnekleri, dördüncü bir ana tip olarak belgelenmiş ve "Ahşap Gövdeli Moloz Taş Dolgulu Arı Evi" olarak tanımlanmıştır (Fot. 7-8; Çizim 9).

1 Nolu Arı Evi

2 Nolu Arı Evi

3 Nolu Arı Evi

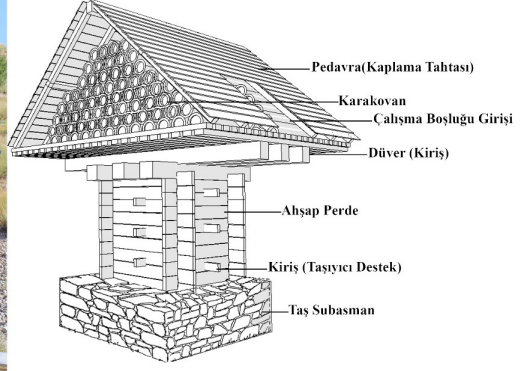
4 Nolu Arı Evi

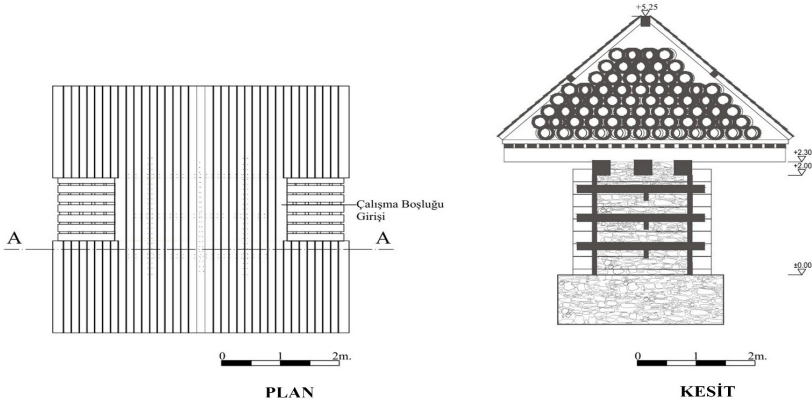
5 Nolu Arı Evi

6 Nolu Arı Evi

Fot. 7: Dereköy'de incelenen ahşap gövdeli moloz taş dolgulu arı evleri, Kumluca, Antalya.

Fot. 8: Ahşap gövdeli moloz taş dolgulu arı evi, Dereköy-Kumluca, Antalya, genel görünüm ve perspektif görünüş.

Çizim 9: Ahşap gövdeli moloz taş dolgulu arı evleri, Dereköy-Kumluca, Antalya, plan ve kesit.

Fot. 10: Ahşap gövdeli moloz taş dolgulu arı evi, Dereköy-Kumluca, Antalya, kara kovan ve kara kovan dizilimi.

◀ **Fot. 11:** ▶

Ahşap gövdeli moloz taş dolgulu arı evi, Dereköy-Kumluca, Antalya, gövde birleşimi (kurt boğazı geçme/çatki) ve arı evinin topoğrafyaya oturumu.

a

b

c

Fot. 12: Ahşap gövdeli moloz taş dolgulu arı evi, Dereköy-Kumluca, Antalya, **a.** Ahşap gövde içindeki moloz taş dolgu. **b.** Gövde içinden geçen ahşap kirişler (taşıyıcı destekler) **c.** Gövdenin köşelerindeki çatki (kurtboğaz geçme) detayı.

Arı evlerinin yapım süreci, yapı ustasının yer ve malzeme seçimi ile başlar. Arı evlerinin konumlandırılmasında suya yakın yerler tercih edilir, yönlendirilişinde ise kovanların batı yeline (karayel) maruz kalmaması ve güneşin doğuşu ve batışının görülebilir olması esas alınır. Örnekleme oluşturan altı arı evi de bu ilkeleri karşılayacak şekilde konumlandırılmıştır.

Burada incelenen örneklerin ana malzemesi ahşaptır. Dereköy bir orman içi yerleşimi olması ve ahşabın yöreden temin edilebilen bir malzeme oluşu arı evlerinin, subasmanı dışında kalan tüm bileşenlerinde ahşap malzemenin tercih edilmesindeki ana etken olmalıdır. Ağaç seçimi iklim şartlarına göre yapılır. Dereköy'deki arı evlerinin yapımında sedir ve katran ağaçları kullanılmıştır. Dayanıklı ve böceklenmeyen bir ağaç türü olan sedir arı evi için en uygun ahşap kaynaklarından biridir. Nitekim Vitruvius (2.9.13) sedir ağacının sedir yağı ürettiğini böylece kurtlardan ve çürümelerden etkilenmediğini, ayrıca damarlarının düz olması nedeniyle de uzun ömürlü olduğunu belirtir. Kumluca'da ve Dereköy' de görülen, kırsal mimarlığın bir bileşeni olan tahıl ambarları da sedirden elde edilen ahşapla yapılmaktadır.

Yer ve malzeme seçimlerinden sonraki aşamada temin edilen malzemenin ölçüleri ile kara kovanların uzunluğu, çapı ve sayısına göre yapının büyüklüğü belirlenir ve toprak üzerinde imalat süreci başlar. Yapının konumlanacağı yerde anakaya parçası varsa bu kullanılır, yoksa ahşap gövdenin toprakla temas ederek çürümesini engellemek amacıyla harçsız olarak üst üste dizilen moloz taşlarla bir baza/platform inşa edilir. Büyüklüğü yapı ustasının zihninde olan ve seçilen ağacın izin verdiği ölçüde hazırlanan ahşap dilmelerin üst üste çatılması ve köşelerden birbiri içine kurtboğaz tekniği ile geçirilmesiyle kare prizma formundaki gövde strüktürü oluşturulmaya başlanır. Bu gövde, alttan yukarıya doğru çatılırken, içinden belirli aralıklarla geçirilen ahşap kirişlerle sağlamlaştırılır, elde edilen konstrüksiyonun içi bir yandan moloz taşla doldurulur. Belirli bir yüksekliğe getirilen gövde artık yukarıdaki yükü taş subasmanına ve oradan da toprağa aktarmak için hazırdır. Gövdenin üzerine inşa edilen ahşap çatki platforma dizilen kara kovanların üzeri ardıc kabuğuyla örtülür. Platformun üzerini kapatan beşik çatı formulu örtü kovanları iklim şartlarından korumak amacıyla yapılmış işlevsel bir bileşendir ve taşıyıcı özelliğe sahip değildir²⁵. Kovanların beşik çatının her iki üçgen alınlık kısmına dizilerek arada çalışma boşluğu bırakılması, böylece çatının eğimli yüzeylerinden birinde platforma giriş boşluğu bırakılması da benzer şekilde işlevsel bir uygulama olup, sütrüktürel niteliği yoktur (Fot. 10-11-12).

Değerlendirme

Doğal ve kültürel değerler ile çevre ve içerik verileriyle bütünleşerek, 'yer'e özgü üretilen kırsal yapılar, bu anlamda, bağlamlarıyla birlikte var olurlar. Bağlamla kurulan ilişki, zaman içinde o yer'e özgü, gelenekselleşmiş malzeme ve yapım detaylarıyla izlenir.

25 Kovanların üzerinin örtülme biçimleri bölgesel farklılık gösterir, bkz., Erkovan, 2018; Erkovan ve Özgenel, 2022a; Erkovan ve Özgenel, 2022b; Erkovan ve Özgenel, 2023. Dereköy'deki arı evlerinde görülen beşik çatılı form, mahalledeki ahşap tahıl ambarlarında da görülmektedir. Bu benzerlik yapı ustasının yapıcılık geleneği ile ilgili olmalıdır.

Mimarlığın içinde bulunduğu bağlamla bütünleşmesi, yapının araziden doğup büyümesi, yani üzerinde yükseldiği toprak parçasının ve bu parçanın uzamındaki çevrenin verileri ile vücut bulur. Bağlamı oluşturan yer'in fiziksel özellikleri tasarım aşamasında anlamsal ve yapısal olarak değerlendirilir²⁶. Böylece, kültür ve doğanın kesişme noktasında yer alan kırsal yapı, inşa edilmiş form kadar üzerinde yükseldiği zemin ve içinde bulunduğu bağlamla da ilgili hale gelir. Bir başka deyişle, Mario Botta'nın öne sürdüğü gibi "alanı inşa etmek", bağımsız nesnelere yaratılmasından daha önemlidir ve bu anlamda herhangi bir bağlamda inşa etmek, teknikle olduğu kadar *topos*'la (yer'le) da ilgilidir.

Biçimin kırsal bir bağlam içinde ortaya çıkması, yer özelliklerinin değerlendirilmesine, mevcut yapı kültürü deneyiminden aktarım yapılmasına ve çevresel unsurların potansiyelinin kullanılmasına, yani hem sürece hem de yoruma dayalı bir eylemdir. Bir başka deyişle, kırsal yapının varlığını, başlangıç aşamasından sonuç ürüne giden süreçte gerçekleşen tüm yapısal uygulamaların bütünselliği kavratır. Örneğin, zeminde uygulanan temel yöntemi, destek, açıklık, giriş ve bağlantıların karşılıklı etkileşimi ve oluşturdukları yapısal kurgu ile yükselen gövde, gövde yüzeylerini tanımlayarak cephe oluşturan kaplamanın türü ve ritmi ile pencere gibi açıklıkların modülasyonu, kırsal yapıya varlık kazandıran bileşenlerdir ve birlikte anlamlıdır²⁷. Malzeme kırsal yapılar için önemli bir unsurdur. Yerleşimin çevresinden temin edilen yerel yapı malzemeleri, teknolojik yapı malzemelerinin sahip olduğu hesaplı düzene karşı, çevresel anlamda bir dirence ve sürekliliğe sahiptir. Kullanılacak doğal malzeme, taş, kil, kireç veya ahşap, tabakalaşma, tanecik, yoğunluk, yüke verilen tepkiler, sıcaklık, nem ve yaşlanma gibi değiştirilemeyen ve malzemenin doğasından gelen özelliklere sahiptir. Bağlamından alınan malzemeler, bu anlamda, bulunduğu çevreye ve doğaya belli oranda zaten uyumlanmış ve direnç kazanmış malzemelerdir. Yapısal anlamda dirençli ve iyi bir kırsal yapı, yapı ustasının gözlem ve bilgisi dahilinde elde ettiği malzemeleri ve bu malzemelerin zaman içinde verecekleri tepkiyi iyi tanınmasına bağlıdır²⁸. Modern yapılarda iklim ve zaman yapı için olumsuz durumları temsil ederken yerel malzemelerle inşa edilen kırsal bir yapı için yardımcı etmenlerdir. Güneş kerpici kurutur, zamanla yaşanan ağacın burkulması durur, ahşap çatılar havanın ritmiyle nefes alır, nemi ve buharlaşmayı emer²⁹. Dolayısıyla hem malzeme hem de malzemelerin bir araya getiriliş biçimi kır yapıları için önemlidir.

Semper³⁰ için mimarlığa yönelik ilk adım, doğal ve biçimden yoksun malzemelerin maddi ve statik koşullarının belirlediği düzenli biçimlerde şekillendirilmesi, ya da bütünün her elemanının, elemanların aralarında kurdukları iş birliğini gösteren bir strüktür oluşturacak biçimde bu koşulları yerine getirmesidir. Burada malzemenin, kendi doğasında bulunan özelliklere göre bir araya getirilmesi ve bu bir araya getirilişin biçiminin

26 Soygeniş, 2023, 115.

27 Frampton, 1995, 26-27.

28 Moholy-Nagy, 1957, 169.

29 Moholy-Nagy, 1957, 169; Aran, 2000, 194.

30 Semper, 2015, 136.

bütünü anlamının bir parçası olabileceği vurgulanmaktadır. Fisher³¹, farklı malzemelerin bir araya gelerek binanın parçalarını oluşturduğunu, bu parçaların birbirine eklenmesi ile binanın kurgusunun tamamlanacağını söyler. Fakat taşıyıcı öğelerin bir araya nasıl geldiğini kavramanın binanın tüm yapısal kurgusunu kavramaya yetmeyeceğini de belirtir. Bir yapıyı, işlevsel öğelerinin bir araya getirilmesi, ayrıca işlevi hakkında bilgi sahibi olmadan ve taşıyıcı düzenine bakmadan, mekânların ve mekân oluşturan öğelerin aşamalı biçimde bir araya gelmesi olarak tanımlar. Tüm bunlarla birlikte bir yapının, mekânsal uzanımına, belli bir işleve, taşıyıcı ilkelere kaynaklanan bir kuruluşa ve tanımlanmış bir biçime sahip olduğunu, bunların birbirleriyle bağlantılı olduğunu ve bu bağların koparılamaz olduğunu söyler.

Frampton³² malzeme, el işçiliği ve yer çekimi arasındaki biçimlenmeyi, malzemenin bir araya gelişini yapının tektoniği olarak tanımlar ve bu biçimlenmeyi yapıyı bütüncül olarak oluşturmak için potansiyel bir araç olarak kullanır³³. Tektonik, malzemelerin bir bütünü oluştururken nasıl bir araya geldikleriyle ilgilidir. Köken bilgisi olarak bakıldığında Frampton³⁴ Yunanca “üretmek” anlamına gelen “*tikto*” kelimesini, etimolojik olarak farklı olsa da “*techne*” ile özdeşleştirmektedir. Antik Yunan’da “*techne*” sanat ve zanaat anlamında kullanılmaz, üretme, ortaya çıkmasına izin verme anlamında kullanılırdı. Bu anlamda, mimarlık antik Yunan’da tektonik kavramı içinde saklanmıştı³⁵. Glotz³⁶ da benzer bir yaklaşımla, Homeros döneminde zanaatların kullandıkları hammaddele ile ayırt edildiğini, “*tekton*” kelimesinin ahşap ve taş ile ilişkili olduğunu, *tekton*’da balta, testere, keser, keski, matkap, torna tezgâhi, pusula ve çekül gibi aletler bulunduğunu, *tekton*’un asıl işinin ahşap olduğunu, ahşap esas olarak inşaatlarda kullanıldığı için *tekton*’un taşı da işine kattığını öne sürer³⁷.

Sekler’^e³⁸ göre, bir formun ortaya çıkışında strüktür ve konstrüksiyon birbirini sürekli etkiler; bu etkileşimin sonucunda, strüktür ve konstrüksiyon ayrı ayrı ifade edilemeyecek şekilde birleşerek yapının tektoniğini oluşturur. Buna göre tektonik, strüktürel sistem ve konstrüksiyon arasındaki ilişkilerin şiirsel ifadesidir; soyut bir

31 Fischer, 2015, 59-61.

32 Frampton, 1983, 28.

33 Tektonik, “yerin strüktürünü ve parçalanıp dağılmış yer katmanlarının birbirleri ile olan ilişkilerini araştıran jeoloji kolu” anlamına gelir. Mimarlık Sözlüğü’nde tektonik, mimari olarak bir sanat yapısının yüzeyini dolduran çizgi, kütle ve hacimlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1995, 441).

34 Frampton, 1995, 23.

35 Heidegger, 1975, 157.

36 Glotz, 1965, 42.

37 Yunanca bir kelime olan “*tektōn*” genellikle ahşap işleri ile uğraşan zanaatkar anlamında kullanılmıştır. Etimolojik olarak inşa, imalat ve birleştirme anlamına gelen *tekton* için Homeros’un İlyada’sında baltayı tutmak ve ağacı kesmek için bir erkek gücünün gerekli olduğu ve *tekton*ların erkek olduğu ima edilir (Glotz, 1965, 42-44; Holst, 2017, 12-13).

38 Sekler, 1967.

kavram olan strüktür bir yapıda uygulanan kuvvetle başa çıkmaya yönelik bir sistemi ifade eder, sistem konstrüksüyon ile somutlaşır, tektonik ile görselleşir³⁹. Frampton' a göre⁴⁰ tektonik şiirsellik boyutuna ulaştığında sanatsal bir anlam kazanır; ancak bu, figüratif ya da soyut bir temsilden farklıdır. Yer'e bağlı yapı hem skenografik hem de tektonik karakteri ile mekânsallığa ulaşır. Bu bağlamda Frampton'a göre üç farklı mimari koşul durumu vardır. İlki teknolojik nesnedir ve doğrudan ihtiyaçların karşılanmasına karşılık gelir. İkincisi, skenografik nesnedir ve gizli bir unsuru örtmek için kullanılır. Üçüncüsü tektonik nesnedir ve ontolojik ve temsili olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar. Ontolojik tektonikte, şekillendirilmiş bir yapısal durum (konstrüksüyon), statik rolü ve kültürel statüyü vurgulayacak biçimde ele alınmıştır; temsili tektonikte ise var olan ama gizlenmiş bir yapısal durum (konstrüksüyon) söz konusudur⁴¹. Temsili tektonik aynı zamanda atektonik kavramına karşılık gelir. Atektionik, aslında tektonik tanımının tersine çalışır. Sekler⁴² atektoniği mimaride yük ve desteğin etkileşiminin görsel olarak yok sayıldığı ve gizlendiği durum olarak tanımlar. Bir anlamda bu durum, taşıyıcı veya strüktürel bağlantı noktalarının gizlenmesi durumu olarak da açıklanabilir.

Kırsal yapı kültürü bağlamında kendine özgü bir forma ve işleve sahip olan arı evleri strüktürel sistemle ayağa kaldırılan ve oluşan konstrüksüyonla vücut bulan tektonik mimari kurgulardır. Tamamen yer'e özgü imal edilen ve biçimlenen, yerel malzemelerle inşa edilen bu yapılar buldukları coğrafyanın yapı ve yapı yapma kültürünü temsil ederler. Zorlu topografik alanlarda araziye en az müdahale ile en zorlu iklim şartlarına karşı dirençli olmak üzerine kurgulanan bu yapıların işlevsel olmaları da gereklidir. Dereköy örneklerinde olduğu gibi genellikle aynı vadi içerisinde aynı işlevsellikle, birbirine yakın yükseklik ve ölçülerde inşa edilen bu yapılarda malzemeler doğaya karşı değil doğa koşullarından yararlanarak bir araya getirilir. Seçilen strüktürel oluşturulan konstrüksüyon bu yapıların tektonik kurgusunu oluşturur. Bu kurguda malzemeler doğal halleriyle bırakılır, zamanla kararan ahşap parçalar bir estetik değer oluşturur. Malzemelerin bir araya gelişinde bağlayıcı herhangi bir üçüncü malzeme kullanılmaz, her malzeme kendi doğasından gelen birleşim (geçme, üst üste binme, çatılma) detayları ile uygulanır.

Yukarda belirtildiği gibi, bir yapının tektonik kurgusu yer, malzeme ve malzemenin bir araya gelişindeki biçim ve anlam üzerinden oluşur. Doku, renk, yüzey, büyüklük ve dayanım gücü gibi özellikler açısından farklılaşan malzemelerin kullanılma biçimi ve bir yapının parçasına dönüşmesi süreci bu özelliklerinin değerlendirilmesi

39 Sekler, 1965, 89, 92. Strüktür insan eliyle inşa edilmiş her şey ve bir yapının taşıyıcı bölümü olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1995, 416). Türkçedeki karşılığı ise "çatki" dir. Çatmak, rastlamak, karşı karşıya gelmek anlamında kullanılmaktadır. Eski Oğuz Türkçesinde çatki çapraz olarak birleştirmek anlamında kullanılmıştır. Çatki çatılarak oluşturulmuş bir örüntüyü temsil etmektedir (Demirel, 2017, 8).

40 Frampton, 1995, 2.

41 Frampton, 1996, 23-24.

42 Sekler, 1967, 230.

anlamına gelir; bu tür unsurlar kimi zaman aynı malzemelerde dahi farklılık gösterebilir. Bu anlamda her malzeme, Frampton'un ontolojik tektonik kavramı ile örtüşecek şekilde, ontolojik bir nesne olarak değerlendirilir. Gövde içindeki ana taşıyıcının destekçisi olan moloz taş dolgu, strüktüre ait olduğu için hem ontolojik bir nesne hem de ontolojik bir tektonik olarak davranır, dolgunun ahşap bir gövde ile çevrelenmesi bu gövdenin skenografik bir nesneye dönüşmesini sağlar. Böylece, strüktürel olarak bakıldığında harçsız-bağlayıcısız moloz taş dolgunun taşıyıcısı durumunda olan ahşap gövde aynı zamanda ontolojik bir tektonik tanımlar. Sonuç ürün, aynı zamanda, mimaride yük ve desteğin etkileşiminin görsel olarak yok sayılması ve gizlenmesi, bir başka deyişle taşıyıcı veya strüktürel bağlantı noktalarının gizlenmesi durumu olarak tanımlanan atektonik bir kurgudur. Atekonik kurgu strüktürün görünür-görünmezliği ile iç içe geçmiş durumdadır. Harçsız moloz taş dolgu ve onu çevreleyen ahşap perde ve taşıyıcı desteklerin strüktürel dizilimi, arı evinin kendini tektonik bir biçimde ifade eden yapısal konstrüksiyonunu oluşturur. Taşıyıcı sistemi, yani strüktürü ile görülebilen yapının tektoniği açıktır; strüktürü güçlendirmek için ahşap gövde içerisine gizlenen ve görünmeyen taş dolgu ise yapının atektonik ifadesidir. Taş dolgu yapısal strüktürün bir parçası olması bakımından tektonik bir kurgudur, ancak ahşap perdeler arkasında gizlenmesi atektonik bir anlatımdır.

Burada değerli olan eğitimli olmayan kırsal yapı ustalarının bu gelenekleri yazılı kurallar olmaksızın geçmişten geleceğe taşınması, her bir yapıda malzemenin izin verdiği ölçüde değiştirmesi ve geliştirmesidir. Bu anlamda, insan eliyle, iklim koşullarından kaynaklı veya doğal afetler nedeniyle eksilen, yok olan, tahrip edilen veya değişen kırsal çevre içinde halen geleneksel anlayışla imal edilen, dirençli ve sürdürülebilir bir tektonik kurguyla vücut bulan arı evleri gibi hayvan yapıları kırsal yaşam kültürünün de dirençli bir nitelik kazanmasını sağlayan vernaküler mimarlık bileşenleridir.

Sonuç

Dereköy arı evleri, yerel mimarlık pratiği ve kırsal yapı geleneği açısından önemli bir örnek grubu oluşturmaktadır. Bu yapılar, hem yapısal hem de estetik açıdan çevresel ve kültürel faktörlerin etkisi altında şekillenmiş, bölgenin özgün iklim koşulları ve coğrafi özelliklerine uygun olarak tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Ahşap ve taş malzeme kullanımının birleşimi, yapıların işlevselliğini ve estetik değerini artırırken, yerel ustaların bilgi ve becerilerini de yansıtmaktadır. Arı evlerinin yapısal analizi, özellikle ahşap ve taş malzemenin birleşiminden doğan tektonik ifadeleri vurgulamaktadır. Ahşap gövdenin taşıyıcı işlevi ile moloz taş dolgunun desteği arasındaki ilişki, yapıların statik bütünlüğünü sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda mimari estetik açısından da önemli bir dil oluşturmaktadır. Ahşap ve taş malzeme doğal biçimleriyle, çevresel faktörlerle uyumlu bir biçimde inşa sürecine entegre edilmiştir ve geleneksel yapı tekniğinin nasıl işlevsel ve estetik bir biçim kazanabileceğine dair değerli bir örnek sunmaktadır. Frampton'un tektonik anlayışı ile Dereköy arı evlerinin yapısal özellikleri arasında güçlü bir referans bulunmaktadır. Tektonik kavramı, salt işlevsel gerekliliği değil, aynı zamanda yapısal bileşenlerin biçim ve yapı ilişkisini sorgular. Bu bağlamda, Dereköy arı evleri, her şeyden önce estetik ve işlevsel açıdan çevreleriyle uyumlu bir bütün oluşturmakta ve

doğayla bütünleşmiş bir mimari dil ortaya koymaktadır. Yapıların taşıyıcı sisteminde ve yüzey işçiliğinde gösterilen özen, onları yalnızca fonksiyonel değil, aynı zamanda estetik birer sanat eseri haline getirmektedir. Harçsız moloz taş dolgu ve ahşap birleşiminden oluşan konstrüksiyon ise, yapısal dengeyi sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda yapının doğal malzemelerle uyumlu bir şekilde şekillenmesini ve çevresine entegre olmasını sağlamaktadır. Yani arı evi, yapısal bileşenlerin biçim ve yapıyla bütünleşmiş olduğu bir tektoniğe sahiptir. Bu yapı tekniği, aynı zamanda atektonik unsurlar da barındırarak yapının estetik ifade biçimlerini genişletir. Dereköy arı evlerinde kullanılan taş ve ahşap arasındaki ilişki, görsel çeşitliliği artırırken, yapısal estetik anlayışını derinleştirir. Bu, malzemenin form ve işlev arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendiren önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Dereköy arı evlerinin inşa sürecinde kullanılan yerel teknikler, yalnızca malzeme ve işçilik açısından değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel bağlamda da önemli bir yere sahiptir. Bu yapılar, bölgenin mimari geleneğinin sürekliliğini ve yerel ustaların bilgi birikimlerinin etkinliğini göstermektedir. Yerel malzeme kullanımı, geleneksel yapım teknikleri ve çevresel uyum, yapıların sadece yerel kültürü yansıtan öğeler değil, aynı zamanda bu kültürün modern dünyada sürdürülebilirliğini sağlayan unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Dereköy arı evleri, hem kültürel miras hem de sürdürülebilir bir yaşam pratiği olarak ele alınmalıdır.

Sürdürülebilir mimarlık anlayışının giderek daha fazla önem kazandığı günümüzde, Dereköy arı evleri, doğal malzeme kullanımı ve çevreye duyarlı yapım teknikleriyle çağdaş mimarlığa ilham veren, ekoloji temelli bir model sunmaktadır. Modern dünyada hızla kaybolan geleneksel yapı tekniklerinin ve malzeme kullanımının yeniden değerlendirilmesi için burada arı evi özelinde ele alınan vernaküler mimarlık bağlamı, sadece geçmişin ve kırsal bir yer'in estetik, işlevsel ve yapısal mirasını oluşturmaz, aynı zamanda geleceğe yönelik sürdürülebilir ve geliştirilebilir çözümler barındırır. Bu bağlamda, Dereköy arı evleri güçlü bir biçimde, yerel ve geleneksel mimarlık yaklaşımlarının ve bu yaklaşımları uygulayan toplulukların zamana karşı dirençliliğini de temsil eder.

Sonuç olarak, Dereköy arı evleri, yerel malzeme kullanımı, çevresel uyum ve yapısal bütünlük açısından kırsal mimarlığın sürdürülebilirliğine dair önemli bir referans noktası oluşturur; hem yerel hem de evrensel bağlamda, kırsal yaşam kültürünün korunması ve sürdürülebilir mimarlık anlayışının geliştirilmesi ve farkına varılması açısından değer kazanırlar. Aynı zamanda, yapıların kendileri somut, yapım gelenekleri ise soyut kültürel miras olarak koruma değeri kazanır.

KAYNAKÇA

- Aran, K. (2000), *Barınaktan Öte, Anadolu Kır Yapıları*. Ankara: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.
- Ayaz, A. (2010), *Kumluca İlçesinde Doğal Ortamın Beşerî Faaliyetlere Etkisi*. (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Harran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Coğrafya Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Aysan, F. Y. (1979), *Vernacular Architecture Versus Formal Architecture: Architecture, Economy, Society*. Ankara: Middle East Technical University.
- Bektaş, C. (2001), *Halk Yapı Sanatı*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bulut, S. (2016a), Likya'da Arıcılık/Beekeeping in Lycia. (Der. H. İşkan, E. Dündar), *Lukka'dan Likya'ya, Sarpedon ve Aziz Nikolaosun Ülkesi/From Lukka to Lycia, The Land of Sarpedon and St. Nicholas* içinde. İstanbul, 584-593.
- Bulut, S. (2016b), Eski Akdeniz'de Arı Ürünleri. (Der. E. Dündar, Ş. Aktaş vd.), *Havva İşkan'a Armağan LYKIARKHISSA Festschrift für Havva İşkan* içinde. İstanbul, 133-146.
- Bulut, S. (2015), Lykia'da Arıcılık: Seren ve Çevre Duvarlı Arılıklar Işığında Antik Geleneği Arayış. (Der. H. İşkan, F. Işık), *Kum'dan Kent'e: Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 11-13 Kasım 2013, İstanbul, 97-132.
- Ceylan, S. (2012), Kırsal Mimarinin Örneklerinden Serenlerin Coğrafi Açından İrdelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi/Eastern Geographical Review* 17, 151-168.
- Demirel, E. (2017), *Strüktür Neden Gereklidir?* İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Erkovan, N. Y. (2019), Gazipaşa Arı Serenleri. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 18, 83-100.
- Erkovan, N. Y., Özgenel, L. (2023), Bir Kırsal Örüntü Fenotipi: Anamur Arı Evleri (Kovanlıkları). *YAPI* 488, 30-36.
- Erkovan, N. Y., Özgenel, L. (2022a), Toroslarda Arı Evleri: Kırsal Bir Yapı Kültürü. *Milli Folklor* 34 (133), 188-206.
- Erkovan, N. Y., Özgenel, L. (2022b), Bee Houses as a Rural Construct: Sampling from Konya, Türkiye." *Belleten* 86 (306), 499-552.

- Eyüce, A. (2005), *Geleneksel Yapılar ve Mekânlar*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Frampton, K. (1996), *Rappel à l'Ordre: The Case for the Tectonic*. (Ed. Kate Nesbitt), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995 İçinde*. New York: Princeton Architectural Press, 516-528.
- Frampton, K. (1995), *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*. London: MIT Press.
- Frampton, K. (1983), *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance*. (Ed. H. Foster), *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture İçinde*. Washington: Post Townsend, Bay Press, 16-30.
- Fischer, G. (2015), *Mimarlık ve Dil*. İstanbul: Daimon Yayınları.
- Glantz, G. (1965), *Ancient Greece at Work*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Günay, R. (2008), *Ambarlar, Arı Serenleri ve Likya Mezarları*. (Der. R. Günay), *Elmalı ve Yöresel Mimarlığı*. İstanbul: Ege Yayınları, 285-294.
- Harita Genel Müdürlüğü. URL: <https://www.harita.gov.tr/urun/antalya-mulk-idare-il-haritasi/457> (Erişim tarihi: 23.03.2024)
- Harrison, R. M. (2001), *Mountain and Plain "From The Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period* (Ed. W. Young). Michigan: University of Michigan Press.
- Hasol, D. (1995), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayınevi.
- Heidegger, M. (1975), *Building Dwelling Thinking. Poetry, Language, Thought İçinde* (Çev. Albert Hofstadter). New York: Harper & Row, 143-161.
- Holst, J. (2017), *The Fall of the Tektōn and The Rise of the Architect: On the Greek Origins of Architectural Craftsmanship*. *Architectural Histories* 5 (1), 5. DOI: <https://doi.org/10.5334/ah.239>.
- Kjeldsen, K., Zahle, J. (1975), *Lykische Gräber: Ein vorläufiger Bericht*. *AA* 90, 312-350.
- Korkmaz, M. (2009), *Kumluca (Antalya) İlçesi Tarım Coğrafyası*. (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Beşerî ve İktisadî Coğrafya Anabilim Dalı, Isparta.

- Krickl, E. (2005), *Lycian Journal 1892* (Ed. Nezhil Başgelen). İstanbul: Suna İnan Kıraç Vakfı Yayınevi.
- Moholy-Nagy, S. (1957), *Native Genius in Anonymous Architecture*. New York: Horizon Press.
- Oliver, P. (2006), *Built to Meet Needs: Cultural Issues in Vernacular Architecture*. Oxford: Architectural Press.
- Petruccioli, A. (2016). Vernacular architecture and typology. *A/Z ITU Journal of Faculty of Architecture* 13 (1), 5-13.
- Rudofsky, B. (1977), *The Prodigious Builders*. New York and London: Harcourt Brace Javonovich
- Sarı, C. (2012a), *Dünden Bugüne Antalya, Cilt I*. Antalya: Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sarı, C. (2012b), *Dünden Bugüne Antalya, Cilt II*. Antalya: Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sekler, E. (1967), The Scotlet House by Josef Hoffman. (Ed. D. Fraser, H. Hibbard, M. J. Lewinerd). *Essays in the History of Architecture: Presented to Rudolf Wittkower* İçinde. London: Phaidon Press, 230-231.
- Sekler, E. (1965), Structure, Construction, Tectonics. (Ed. K. Gyrogy), *Structure in Art and in Science*. New York: Braziller, 89-95.
- https://610f13.files.wordpress.com/2013/10/sekler_structure-construction-tectonics.pdf Erişim Tarihi [15.03.2024].
- Semper, G. (2015), *Mimarlığın Dört Ögesi ve İki Konferans* (Çev. Alp Tümertekin ve Nihat Ülner). İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Sezgin, H. (1984), Vernaküler Mimari ve Günümüz Koşullarındaki Durumu. *Mimarlık* 201, 44-47.
- Soygeniş, S. (2023), *Boşlukta Gezinirken... Mimari Mekânın Öyküsü*. İstanbul: YEM Yayınevi.
- Tanal, Ö. (2011), Ölümünden Dirime Serenler. *Antalya Kültür ve Turizm Dergisi* 1 (5), 120-126.
- Tanal, Ö. (2010), Ölümünden Dirime Antalya'nın Likya Mezar Anıtları Benzeri Arı Kovanları: Serenler. *Gastro Metro* 56, 325-335.
- TÜİK. (2024). URL: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> (Erişim tarihi: 16.03.2024).

- Uysal, M., Arat, Y. (2012), Shelters As Examples of the Vernacular/Traditional Achitectural Formations in Ecological Environments: Elmalı Arı Serenleri. *Prostor: A Scholarly Journal of Architecture and Urban Planning* 20 (2-44), 340-351.
- Vitruvius (2021), *Mimarlık Üzerine* (Çiğdem Dürüşken Çev.), Altıncı Baskı (2021). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yeşiloğlu, S. (1966), *Kumluca İlçesi Monografyası*. İstanbul Üniversitesi Türkiye ve Ülkeler Coğrafyası Mezuniyet Tezi, 1965-66 Ders Yılı.

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Makaleler, ilk başvurudan yayın aşamasına değin, ön inceleme, hakem değerlendirme, editör ve İngilizce editörü inceleme süreçlerinde görülen ihtiyaçlara göre, gözden geçirme ve düzeltme yapılabilmesi amacıyla yazara en az bir kere geri gönderilmekte ve yayın öncesinde de yazarın son durum onayı alınmaktadır. Yoğunluk ve personel sıkıntısı dolayısıyla dergi tarafından ayrıca nihai, detaylı bir redaksiyon işlemi yapılamamaktadır. Dilin kullanımı, imlâ ve redaksiyonla ilgili hususlar ve kullanılan görsellerin kalitesi yazarların sorumluluğundadır.

From the first submission to the publication stage, articles are returned to the author at least once for review and correction, depending on the needs encountered during the preliminary review, peer review, editor and English editor review processes. In addition, the author's approval is obtained for the final version of the article in publication format before publication. Due to the density, and lack of personnel, no additional redaction (editing the writing/typing) is performed by the journal. The language usage, expressing style, spelling, typing and reduction matters and the quality of the images used are the responsibility of the authors.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | **Journal of Art History**
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 33, Sayı: 2, Ekim 2024 | *Volume: 33, Issue: 2, October 2024*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŞLI, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Sekreteryâ - Grafik Tasarım/Mizapaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Designing/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

(İlgili sayının bilimsel hakemleri, tüm makaleleri içeren “Sayı Tam Dosyası”nda sunulmuştur.)

(The scientific referees of the relevant issue are presented in the “Full Issue File” containing all articles.)

[İnternet Sayfası \(Acık Erisim\)](#)

[İnternet Page \(Open Access\)](#)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics

ESCI
Emerging Sources Citation Index

ULAKBİM
TR DİZİN

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Crossref

SÖBIAD

**INDEX
ISLAMICUS**